

שיעור לא

ביישו ערום, ביישו ישן ומת

(בבא קמא פו ע"ב)

א. המבייש את הערום

1. תוספות: המבייש את הערום... ביישו ערום
 2. רש"י ורמב"ם: המבייש את הערום... כשמוסיף בהפשטתו
- ב. ביישו ישן ומת
1. תוספות, רא"ש: ביישו ישן ומת - פטור
 2. רמב"ם: ביישו ישן ומת - אין גובים מהמבייש, אך אם תפשו יורשים - אין מוציאים מידם
- סיכום

א. המבייש את הערום

1. תוספות: המבייש את הערום... ביישו ערום

במשנה (פו ע"ב) נאמר: "המבייש את הערום... חייב". משנה זו נזכרה גם בירושלמי (ח, ג) והגמרא שם לא דנה בדברי המשנה, ומשמע שכך להלכה. במשנה בהמשך הפרק בבבלי (צ ע"א) מופיעות דוגמאות למעשי ביוש שעליהם משלמים קנסות גבוהים: התוקע לחברו, סטרו, [סטרו] לאחר ידו, צרם באוזנו, תלש בשערו, רקק והגיע בו רוקו, העביר טליתו ממנו, פרע ראש האישה בשוק. העברת טלית מעל אדם אחר היא הפשטתו.

בתוספתא (ט, יב) נאמר:

המבייש את חברו ערום - הרי זה חייב, ואינו דומה מביישו ערום למביישו לובש.

ביישו במרחץ - הרי זה חייב. ואינו דומה מביישו במרחץ למביישו בשוק.

תוספתא זו הובאה בסוגייתנו מיד לאחר המשנה:

גמ'. תנו רבנן:

ביישו ערום - חייב, ואינו דומה ביישו ערום לביישו לובש.

ביישו בבית המרחץ - חייב, ואינו דומה ביישו בבית המרחץ לביישו בשוק.

אמר מר: ביישו ערום - חייב. ערום בר בושת הוא?

אמר רב פפא: מאי ערום? דאתא זיקא כרכינהו למאניה, ואתא הוא דלינהו טפי וביישיה.

ביישו בבית המרחץ - חייב. בית המרחץ בר בושת הוא?
אמר רב פפא: שביישו על גב הנהר.

יושם לב שבנוסח התוספתא נאמר: "ביישו במרחץ", ואילו בברייתא שבגמרא נאמר "ביישו בבית המרחץ". בשל תשובתו של רב פפא "שביישו על גב הנהר", נראה שהבנתו היא שמדובר ש"ביישו במרחץ" בעת שהוא רחץ בנהר או בכל מקום אחר שהוא פתוח, אך לא בבית המרחץ ששם אנשים עומדים ערומים. על האמור בתוספתא שאלה הגמרא "ערום בר בושת הוא?". רש"י (ד"ה ערום בר) הסביר: "בתמיה, כיון דאין מקפיד לילך ערום בפני בני אדם מי הוי בר בושת". אם אדם הולך ערום בפני בני אדם, במה ניתן לביישו, הרי הוא כבר מבייש את עצמו? תשובת רב פפא היא שאין מדובר באדם כזה שמבייש עצמו בהיותו ערום בפני אנשים, אלא באדם לבוש שהרוח נשבה והרימה מעט את שוליו בגדיו, ואותו מבייש הוסיף והרים עוד את הבגד. תוספות (ד"ה ערום בר) הקשו על רש"י:

1 על הביזוי העצמי שיש לאדם בהיותו ערום ניתן ללמוד מהאמור במדרש ההלכה (ספרי דברים, פיסקא שכ; יבמות סג ע"ב): "ואני אקניאם בלא עס" (דברים לב, כא)... אלו הבאים מברכריא וממרטניא ומהלכים ערומים בשוק. אין לך אדם בזוי ופגום בעולם אלא המהלך ערום בשוק". בתוספתא (ברכות ב, יד) נאמר: "אין שכחו של אדם להיות יושב ערום". רש"י (שבת קמא ע"ב) כתב: "לא יצא - אדם קטן במנעל שהוא גדול לו, משום דנופל מרגלו ואתי לאתויי. אבל יוצא בחלוק גדול - דלא נפיל מיניה, ולמישלף ואתויי לא חיישינן, דלא קאי ערום בשוק". תוספות (בבא מציעא ל ע"ב ד"ה אלא לזקן) כתבו: "...דערום הוי גנות ובזיון גדול כדאמר (יבמות דף סג): אין לך משוקץ יותר מאותו שהוא מהלך ערום". הרמב"ם (הל' עדות יא, ה) כתב: "הבזויין פסולין לעדות מדבריהם, והם האנשים שהולכין ואוכלין בשוק בפני כל העם וכגון אלו שהולכין ערומים בשוק בעת שהן עוסקין במלאכה מנוולת וכיוצא באלו שאין מקפידין על הבושת". כרמב"ם פסק גם הטור (חושן משפט סי' לד, ל). הגר"א (שם ס"ק מ) ציין את הגמרא ביבמות כמקור לדברי הרמב"ם, ובבאר הגולה (שם אות ז) ציין לאמור בסוגייתנו: "ערום בר בושת הוא". תוספות (זבחים לא ע"ב ד"ה כל הפסולין) כתבו בשם הלכות ארץ ישראל ש"ערום ששחט שחיתתו פסולה, ונראה שהם חומרות בעלמא שהיה אומר אותו החכם החשוב שכתב הלכות ארץ ישראל". התוספות לא ציינו מה נימוקו של ספר ארץ ישראל, ומדוע זו חומרה לדעתם. בספר האשכול (מהד' רצב"א, הל' שחיתת חולין) כתב על דברי ספר ארץ ישראל: "ולא נראו דבריו. דלא מצינו בשום מקום דברכה מעכבת". מי שערום אינו רשאי לברך (משנה חלה ב, ג; ברכות כד ע"א), וכן נאמר שאדם ערום לא יתרום (משנה תרומות א, ד), והירושלמי (שם) נימק "משום הברכה", אך הברכה אינה מעכבת, ואם השחיטה עצמה הייתה כנדרש, הרי שהיא כשרה. ייתכן שאם מדובר על אדם שנמצא ערום בפני אנשים רבים, שחיתתו פסולה לא בשל הברכה, אלא מפני שהוא עצמו בזוי ופגום, וכשם שהוא פסול לעדות, כך פסול לשחיטה.

וקשה לפירושו, מאי שנא דפריך אברייתא, הוה ליה למפרך אמתניתין דקתני
'המבייש את הערום חייב'?

ההנחה של תוספות היא שהקושיה של הגמרא היא רק על האמור בתוספתא, כי
הגמרא ציטטה שוב את תחילת התוספתא: "אמר מר: ביישו ערום חייב". תוספות
השיבו:

ונראה לפרש דאמתניתין לא פריך, דפשיטא דערום בר בושת הוא אם רוקק
בו או סטרו. אבל לשון הברייתא משמע ליה ביישו ערום שמביישו במה
שמגלהו ומערימו.
ועוד דקתני "אין דומה ביישו ערום לביישו לבוש" ואם רוקק בו או סטרו -
כך מתבייש כשהוא ערום כמו כשהוא לבוש, ולכך פריך "ערום בר בושת
הוא" אם הוא ערום היאך הערימו?

לדברי תוספות, התוספתא עוסקת בביוש אדם על ידי כך שהמבייש גרם לו להיות
ערום. תוספות כתבו שניתן לדייק זאת מלשון התוספתא. במשנה נאמר: "המבייש את
הערום" - משמע האדם כבר במצב שהוא ערום, וכוונת המשנה היא שכשאדם אחר
רוקק בו או סטרו, הוא יהיה חייב. בתוספתא נאמר: "המבייש את חבירו ערום", או
בלשון הברייתא שבגמרא "ביישו ערום", והכוונה היא שהביוש הוא בכך שהמבייש
פעל שאותו אדם יהיה ערום ובכך הוא התבייש: "שמביישו במה שמגלהו ומערימו".²
בפסקי הרי"ד (פו ע"ב) הסביר כמו תוספות, והוסיף עוד:

פי' האי ביישו לאו על ידי הכאה הוא כגון סטרו על פניו וכיוצא בו, דאם כן
מאי שנא בית המרחץ משוק, ומאי שנא ערום מלבוש? אי משום דהוי איניש
נולא, כבר שנינו (פג ע"ב) "הכל לפי המבייש והמתבייש", אלא ודאי לא
מיירי אלא בבשת גילוי בגדים, כדתנן לקמן (צ ע"א) "העביר טליתו ממנו,
ופרע את ראש האשה", ומשום הכי תני דאינו דומה ערום ללבוש ובית
המרחץ לשוק. תדע דהכי הוא דהא לא מפרש לה אלא בכי האי גונא
דכרכינהו למאניה.

2 כדברי התוספות כתבו: תלמיד ר"י הזקן, רבנו פרץ, רשב"א, רא"ש בשיטה מקובצת (פו ע"ב);
מרדכי (אות פג); הרב יהושע ולק (פרישה וסמ"ע, חושן משפט סי' תכ ס"ק מא); הרב יואל
סירקיס (בית חדש שם); הרב משה רבקש (באר הגולה, שם אות ח). הרב שלמה לוריא (ים של
שלמה, ח, יט) כתב שהרי"ף והרא"ש פסקו כתוספות. הוא הוסיף עוד שמדובר כשהוא הולך ערום
בשל חום או חולי אחר. אך כשהוא הולך סתם ערום בין אנשים הוא שוטה, והמביישו פטור מכל
דבר.

לפי פסקי רי"ד יוצא שהמקרה בתוספתא נזכר במשנה בהמשך "העביר טליתו ממנו". גם המקרה "רקק בו או סטרו" נזכר באותה משנה (צ ע"א): "רקק והגיע בו הרוק". גם בעניין זה, רב פפא הוא שהסביר את דברי המשנה (צא ע"א): "אמר רב פפא: לא שנו אלא בו, אבל בבגדו - לא".
תוספות (שם) כתבו עוד:

והא דקתני נמי בכרייתא "ביישו בבית המרחץ חייב" אביישו ערום נמי קאי שהערימו בבית המרחץ. והשתא אתי שפיר הא דפריך בית המרחץ בר בושת הוא בערמומי' והלא דרך בני אדם להיות ערומים במרחץ.

לפי התוספות גם על הדין כשביישו בבית המרחץ שאלה הגמרא "בר בושת הוא" שהרי בני אדם ערומים במרחץ, ועל כך השיבה הגמרא שהכוונה היא שביישו בשפת הנהר, וגם שם מדובר במקרה שהרוח הרימה את הבגדים, והמבייש הרים עוד וגרם לאותו אדם להיות ערום.

רבנו יעקב בן אשר (טור, חושן משפט הלכות חובל בחבירו סי' תכ) כתב את דברי תוספות בשמו של ר"י כהלכה למעשה (אם כי בתחילת דבריו ציין את דברי הרמב"ם שבהם נעסוק בהמשך):

ור"י פי' ודאי מי שמבייש לערום או למי שהוא בבית המרחץ בשאר דברים כגון שסטרו או רקק בו חייב בבושת. ולא קאמר בגמרא המבייש את הערום או מי שהוא בבית המרחץ פטור, אלא לענין להתבייש בהפשטת בגדים, דלא משכחת להו בושת כי האי גוונא.

2. רש"י ורמב"ם: המבייש את הערום... כשמוסיף בהפשטתו

על דברי התוספות והראשונים שפירשו כמותם יש לשאול, אם באמור במשנתנו "המבייש את הערום... חייב" מדובר על שביוש הערום היה בכך שרקק בו או סטרו, מדוע צריך לכתוב דין מיוחד בנוגע לכיוש אדם ערום, הרי במשנה (צ ע"א) נאמר שכל אדם שמבייש את חברו בדרך זו "סטרו... רקק בו" חייב, בין אם הוא ערום בין אם הוא לבוש?

אשר על כן נראה ששאלת הגמרא היא גם על האמור במשנה וגם על האמור בתוספתא, על אף שבגמרא מצוטטת הברייתא לפני הקושיה, והאוקימתא של רב פפא היא גם בנוגע לאמור במשנה וגם בכרייתא. כך פירש רבינו יהונתן מלוניל (ל ע"ב מדפי הרי"ף) את המשנה:

"המבייש את הערום", מפרש בגמרא דלאו ערום ממש דהא לאו [בר] בושת הוא כיון שאינו מתבייש לילך ערום בדרך, אלא מיירי כגון שבאת רוח גדולה וגלה כנפי כסותו ובא חברו וגלהו יותר, חייב לשלם לו דמי בשתו, אך אינו כל כך מרובה כמי שגלה כנפי כסותו של חברו על ראשו לכתחלה.

בנוגע ל"העביר טליתו ממנו" כתב רבינו יהונתן מלוניל (לב ע"א מדפי הרי"ף):

העביר טליתו ממנו, וכל שכן אם גלה את בשרו שהפך כנפי כסותו למעלה כלפי ראשו.

כך נראה לפרש את דברי רש"י. משנתנו והתוספתא עוסקות במקרה של אדם לכוש ובאה רוח והרימה את שולי הבגד והמבייש הרים עוד, ואילו מה שכתוב במשנה "העביר טליתו ממנו" מדובר במי שהפשיט את הבגד העליון של חברו, ובוודאי אם הפשיט אותו וחשף את גופו, אך שם מטרת המשנה היא ללמד על גובה הקנס שעל המבייש לשלם.³

גם הרמב"ם הסביר את מהלך הגמרא כרש"י (הל' חובל ומזיק ג, ב), וכרמב"ם פסק גם הרב יוסף קארו (שולחן ערוך חושן משפט סי' תכ, לד):

המבייש את הערום או את מי שהוא במרחץ - פטור.

נשבה הרוח והפכה שוליו על פניו והרי הוא ערום והוסיף זה בהפשטתו - חייב בבושת. ואינו דומה מבייש את זה שנעשה ערום, למבייש את שאינו ערום.

וכן אם הגביה בגדיו לירד לנהר או שעלה מן הנהר וביישו חייב, ואינו דומה מבייש זה למבייש את המכוסה בבגדיו.

הסבר זה לפיו מדובר שהמתרחץ בנהר הגביה מעט את בגדיו וירד לנהר או עלה ממנו, אינו מופיע במפורש בדברי רב פפא בגמרא בהסבירו את המקרה בסיפא של הברייתא. הרמב"ם כתב מקרה שהוא דומה להסברו של רב פפא לרישא של התוספתא: "דאתא זיקא כרכינהו למאניה, ואתא הוא דלינהו טפי וביישיה".

מה היא פעולת הבושה שיהיה פטור עליה מי שבייש ערום לשיטת רש"י והרמב"ם? הרב יהושע בועז (שלטי הגיבורים, ל ע"ב בדפי הרי"ף) כתב:

3 הרב יוסף סולובייצ'יק (רשימות שיעורים, בבא קמא פו ע"ב) כתב שבגמרא (צא ע"ב) נאמר שרבי יוחנן קרא לבגדיו "מכבודתא". מכאן ש"כשאדם מלובש הוי ליה בר כבוד, ואילו כשהוא ערום אינו בר כבוד ולא בר בושת, ומשום הכי אף ערום בבית המרחץ אין לו בושת".

התוספות שם כתבו דהמבייש ערום או מי שהוא בבית המרחץ, חייב בשאר דברים חוץ מבשת הערימה, כגון שרקק בו או שסטרו חייב בבושת. ולדברי רש"י ז"ל כיון דאין מקפיד לילך ערום בפני בני אדם לאו בר בושת הוא, ואפי' מכין אותו או רוקקין בו אינו מתבייש, ובכל ענין פטור מן הבושת.

שלטי הגיבורים כתב נפקא מינה בין רש"י לבין תוספות. לפי תוספות אדם שהיכה אדם ערום בבית המרחץ או מחוצה לו או ירק עליו, יהיה חייב בבושת, ואילו לפי רש"י יהיה פטור כי ערום לאו בר בושת הוא. מאחר שהרמב"ם הסביר את הגמרא כמו רש"י, הרי שכך הדין גם לפי הרמב"ם, וכדברי הרב וידל די טולווא (מגיד משנה, הל' חובל ומזיק ג, ב): "ודעת רבינו ז"ל כדפירש"י". הרב אברהם די בוטון (לחם משנה שם) הסביר את דברי המגיד משנה:

המבייש את הערום וכו'. פשוט הוא דדברי רבינו ז"ל [=הרמב"ם] הם כמו שפירשם הרב המגיד ז"ל, דלא כתוספות ז"ל. דאם לא כן מאי מבייש את הערום דקאמר? דאי הפשיטו לא שייך הפשיט את הערום, ומאי פטור שייך לומר ביה כיון דענינה לא שייך לכך. אלא ודאי על כרחך דהאי בושת הוי שרקק בו או סטרו, ואפילו הכי פטור.

לדבריו, לא ניתן להסביר שבייש את הערום ויהיה פטור כשהפשיט אותו, שהרי אין מה להפשיט, מדובר באדם ערום. אשר על כן חייבים להסביר שאם רקק או היכה את הערום יהיה פטור.

הרב יוסף קארו (בית יוסף, טור, חושן משפט סי' תכ, לד) ציין את הנפקא מינה שהזכרנו לעיל בין רש"י ותוספות, וכתב על דברי הרב וידל די טולווא: "וכתב הרב המגיד שכדעת רש"י נראה מדברי הרמב"ם. ואינו מוכרח".

נראה לבאר שהרב יוסף קארו הסכים שרש"י והרמב"ם הסבירו באותו האופן את מהלך הגמרא, אך לפי הרב יוסף קארו אין הכרח להסביר שרש"י והרמב"ם סברו שאם אדם ירק או היכה אדם ערום, הוא יהיה פטור מבושת. אמנם הרב יוסף קארו לא נימק מדוע אין הכרח להסביר כך.

על דברי הרב יוסף קארו כתב הרב אברהם די בוטון (לחם משנה שם):

יש לתמוה על הרב בית יוסף שכתב בסימן ת"כ בחושן משפט דמה שכתב הרב המגיד ז"ל אינו מוכרח בדברי רבינו. דהכרח הוא לומר כן כדכתיבנא.

לדברינו כוונת הרב יוסף קארו היא שאין הכרח להסביר שרש"י והרמב"ם סברו שהמכה אדם ערום או יורק עליו יהיה פטור מבושת, אך הם מסכימים בפירוש מהלך הגמרא.

כאמור לעיל, במשנתנו נאמר "המבייש את הערום חייב" וכן במשנה בהמשך הפרק (צ ע"א) מופיעות דוגמאות למעשי ביוש שעליהם משלמים קנס גבוה: התוקע לחברו, סטרו, [סטרו] לאחר ירו, צרם באוזנו, תלש בשערו, רקק והגיע בו רוקו, העביר טליתו ממנו, פרע ראש האישה בשוק. משניות אלו מופיעות גם בירושלמי, ללא כל הסבר בגמרא, ובאופן פשוט תשלום הקנס למי שסטרו לחברו או ירק עליו חל בין אם הוא לבוש בין אם הוא ערום. אין שום נימוק שמצדיק להכות אדם ערום או לסטור לו ברחוב או בבית המרחץ, ועל כן הפוגע יהיה חייב.

יש להסביר שהרמב"ם כתב ש"המבייש את הערום או את מי שבמרחץ - פטור", בהנגדה למקרים שבהם הוא יהיה חייב. כלומר, אדם שפשט את בגדיו מרצונו ומיוזמתו, ואדם אחר "הוסיף זה בהפשטתו", האדם האחר יהיה פטור. לזה התכוון הרמב"ם: "ואינו דומה מבייש את זה שנעשה ערום" - מיוזמתו ומרצונו, "למבייש את שאינו ערום" שלא מיוזמתו ורצונו, אלא הרוח היא שהפכה את שולי בגדיו. כך גם בנוגע לבית המרחץ. אם אדם פשט בבית המרחץ את בגדיו, שזה מקום שבו הכול פושטים את בגדיהם על מנת לרחוץ, ואדם אחר "הוסיף זה בהפשטתו", האדם האחר יהיה פטור. לזה התכוון הרמב"ם: "ואינו דומה מבייש זה" שנמצא בבית המרחץ ששם הכול מתפשטים, "למבייש את המכוסה בבגדיו" שמעוניין רק לרדת לנהר או כשעולה ממנו, ואינו רוצה להתפשט לגמרי.⁴

ב. ביישו ישן ומת

1. תוספות, רא"ש: ביישו ישן ומת - פטור

במשנה (פו ע"ב) נאמר: "והמבייש את הישן חייב". הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, פג ע"ב) הסביר: "המבייש את הישן חייב שאע"פ שבשעת הבשת לא הרגיש, מ"מ כשנודע לו אחר שנעור משנתו, מתבייש".⁵ הרב יום טוב ליפמן הלר (תוספות יום טוב, משנה בבא קמא ח, א) הסביר שמדובר "שהקיץ והרגיש בזה שביישו, וקמ"ל דאע"ג דבשעה שביישו לא נתבייש, וכי נתבייש אחר שהקיץ דכבר כלתה מעשהו לא הוי אלא גרמא בעלמא? קמ"ל דלא".

4 הרב נחום רבינוביץ' (יד פשוטה, רמב"ם הל' חובל ומזיק ב, ג [עמ' ע-עא]) הסביר כך את הרמב"ם אך לא התייחס לדברי המגיד משנה והלחם משנה שכתבו שלדעת הרמב"ם מי שירק או היכה אדם ערום או את מי שהוא במרחץ יהיה פטור, או כדברי הבית יוסף שכתב ש"אינו מוכרח" להסביר כך את דברי הרמב"ם. לדברינו נראה שלא רק ש"אינו מוכרח" אלא שכנראה אין זו כוונת הרמב"ם.

5 כך הסביר גם רבנו יהונתן מלוניל (ל ע"ב בדפי הרי"ף).

בהמשך דבריו שאל: מה הדין אם כלל "לא הרגיש אחר שהקיץ, שנסתלק הבושה קודם שהקיץ? הוי בכלל בעיא דבגמרא המבייש את הישן ומת". כוונתו לאמור בהמשך הסוגיה:

בעי רבי אבא בר ממל: ביישו ישן ומת, מהו?

רש"י (ד"ה ומת) הסביר את המקרה: "ומת מתוך שנתו ולא הכיר בבושתו שעשה לו זה. מהו?".

בגמרא הובאו דברי שני אמוראים שהסבירו את שני הצדדים בבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל:

מאי קמבעיא ליה?

[א] אמר רב זביד: הכי קמבעיא ליה: משום כיסופא הוא, והא מית ליה ולית ליה כיסופא, או דילמא משום זילותא הוא, והא אוזליה?
ת"ש, רבי מאיר אומר: חרש וקטן יש להן בושת, שוטה אין לו בושת; אי אמרת בשלמא משום זילותא, היינו דקתני קטן, אלא אי אמרת משום כיסופא, קטן בר בושת הוא? אלא מאי? משום זילותא, אפילו שוטה נמי! אמרי: שוטה - אין לך בושת גדולה מזו.

מכל מקום ניפשוט מינה דמשום זילותא הוא, דאי משום כיסופא, קטן בר כיסופא הוא?

כדאמר רב פפא: דמיכלמו ליה ומיכלם, הכא נמי דמיכלמו ליה ומיכלם.

[ב] רב פפא אמר: הכי קמבעיא ליה: משום כיסופא דידיה הוא והוא מיית ליה, או דילמא משום בושת משפחה?

תא שמע: חרש וקטן יש לו בושת, שוטה אין לו בושת;
אי אמרת בשלמא משום בושת משפחה, היינו דקתני קטן. אלא אי אמרת משום כיסופא דידיה, קטן בר בושת הוא? אלא מאי? משום בושת דבני משפחה, אפילו שוטה נמי! שוטה - אין לך בושת גדולה מזו.
מכל מקום ניפשוט מינה דמשום בושת משפחה, דאי משום כיסופא, קטן בר כיסופא הוא?

אמר רב פפא: אין, דמיכלמו ליה ומיכלם;

והתניא, רבי אומר: חרש יש לו בושת, שוטה אין לו בושת. קטן - פעמים יש לו, פעמים אין לו. הא דמיכלמו ליה ומיכלם, הא דמיכלמו ליה ולא מיכלם.

צד אחד של הבעיה מוסכם על שני האמוראים: "משום כיסופא". רש"י (ד"ה כיסופא) פירש: "חפיית פנים". הפנים מתכסים בבושה, אך מאחר שהמבויש היה ישן ואחר כך מת, הוא לא חש בזה.

הצד השני של הבעיה: לפי רב זביד: "משום זילותא". רש"י (ד"ה זילותא) פירש: "שמזלזל בו בפני רבים ואף על פי שאינו שם על לבו". המבייש זלזל בפני רבים בכבודו של אותו אדם שישן. אף על פי שאותו אדם שישן מת אחר כך ולא היה מודע לכך כלל, אי אפשר להתעלם מכך שהמבייש זלזל בו, ולכן המבייש את הישן ומת משלם דמי בושתו ליורשיו. לפי רב פפא: "משום בושת משפחה". אמנם הישן שמת אחר כך לא היה מודע לכך שביישו אותו, אך בני משפחתו, שאמנם לא נכחו בעת הביוש, מודעים ומתביישים בכך שהיה מי שזלזל בכבודו של הקרוב שמת, ולכן על המבייש לשלם דמי בושתו ליורשיו.

שלושה נימוקים עולים אפוא בנוגע לחיובו של המבייש: א. כיסופא - ביושו האישי של אדם. אך מאחר שהוא לא היה ער ואף מת לאחר מכן, הוא לעולם לא יהיה מודע כלל לכך שביישו אותו, ולכן המבייש פטור. ב. זילותא - ביושו של אותו אדם שישן ומת אחר כך, נעשה בפני אחרים. נעשתה כאן עבירה, ועל כן המבייש חייב לשלם ליורשיו. משמע שאם ביישו ולא היו נמצאים שם אחרים, המבייש יהיה פטור. ג. בושת משפחה - ביושו של אותו אדם ישן שמת אחר כך, לא נעשה בפני אחרים ואף לא בפני בני משפחה, אך מאחר שבני המשפחה נעשו מודעים לכך והם נפגעו מאותה בושה, על המבייש לשלם ליורשיו. משמע שהמבייש אדם שאין לו כלל משפחה, המבייש יהיה פטור.

הגמרא הקשתה גם על רב זביד וגם על רב פפא מדינו של המבייש קטן, ולמסקנה אמר רב פפא שיש מצב שקטן יש לו בושת, כשמדובר בקטן שהוא גדול קצת ומכיר בבושתו. בגמרא הובאה ברייתא בשם רבי שמסייעת לדברי רב פפא: קטן - פעמים יש לו בושת כשהוא מבין ומכיר שביישו אותו ועל כן המבייש יהיה חייב, פעמים אין לו בושת כי הוא לא מבין שביישו אותו ועל כן המבייש יהיה פטור על אף שהמבייש זלזל בכבודו ובני משפחתו התביישו. כך הבינו התוספות (ד"ה ביישו) את מהלך הגמרא: "...דבמסקנא דהכא משמע דביישו ישן ומת פטור דמסיק דמשום כיסופא דידיה הוא". "כיסופא דידיה" - זה כצד אחד בבעיה כפי שהסביר רב פפא.

הרא"ש (ח, ז) פסק:

גמ' בעי רבי אבא בר ממל ביישן ישן ומת מהו... ואיפשיטא מיניה הך בעיא לתרי לישני. דחזינא מכאן דקטן דמכלמו ליה ולא מיכלם לית ליה בושת,

אלמא טעמא דבושת לאו משום דזייליה באפי אינשי, ולא משום כסופא דבני משפחה. הלכך בייש ישן ומת פטור.

לפי הרא"ש, גם רב זביד וגם רב פפא הסכימו שהקריטריון הקובע את חיובו של המבייש הוא המודעות של המתבייש לכך שביישו אותו. קטן שאינו מבין, וכן אדם בוגר שביישו אותו בזמן שישישן ואחר כך מת, לא היה מודע כלל לבושה, ועל כן המבייש יהיה פטור, על אף שהביוש נעשה בפני אחרים, ובני משפחתו של המביוש מודעים לכך.⁶

2. רמב"ם: ביישו ישן ומת - אין גובים מהמבייש, אך אם תפשו יורשים - אין מוציאים מידם

הרמב"ם (הל' חובל ומזיק ג, ג) פסק:

המבייש את הישן חייב בבושת. ואם מת מתוך שנתו ולא הקיץ ולא הרגיש בזה שביישו, אין גובין בושת זו מן המבייש, ואם תפשו היורשין אין מוציאין מידן.

הרב מנחם המאירי (בית הבחירה, פו ע"ב) פסק כרמב"ם והציג את הפסיקה הזאת כספק:

כבר בארנו במשנה שהמבייש את הישן חייב, מת מתוך אותה שינה שלא ידע בכשתו מעולם הרי זה ספק, ואין מגבין אותו ליורשים ואם תפשו היורשים אין מוציאין מידם.⁷

ההלכה הראשונה ברמב"ם מופיעה כבר במשנה (פו ע"ב): "והמבייש את הישן - חייב". אחר כך כתב הרמב"ם את דבריו בעקבות הבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל. המגיד משנה (שם) הסביר שהרמב"ם הבין שהבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל לא נפשטה בגמרא. הוא ציין לגמרא (סנהדרין פה ע"א) שם אמר ששת: "ביישו ישן ומת חייב". לדבריו הגמרא בסוגייתנו רצתה לפשוט את הבעיה ממשנה או מברייתא ולא ממירא של אמורא, "ומיהו אנן קי"ל כרב ששת דחייב. ויש מחליפין הגירסא שם

6 על רב פפא מסופר (פד ע"ב) שהוא גבה ארבע מאות זוז לבושת של אדם. רש"י (ד"ה ד' מאה זוזי) כתב שהוא מימש את האמור במשנה (צ ע"א): "צ"רם באזנו תלש בשערו... נותן לו ארבע מאות זוז". אמנם בגמרא נאמר שאין הלכה כמו רב פפא כי אין גובים קנסות בכבל.

7 כך פסק גם בשולחן ערוך (חושן משפט סי' תכ, לה). הסמ"ע (שם ס"ק מב) כתב שהרמב"ם לשיטתו (הל' חובל ומזיק ב, יג; הל' נזקי ממון א, יא) שמועילה תפיסה כשיש ספק בדיון. הטור (חושן משפט שם) כתב את דעת הרמב"ם ואת דעת הרא"ש.

באלו הן הנחנקין ואין להוכיח ממנו כלום". כוונתו למה שהזכירו תוספות בסוגייתנו (ד"ה ביישו) שיש הגורסים בדברי רב ששת: "ביישו ישן חייב".⁸

הלחם משנה (שם) שאל על דברי המגיד משנה שלכאורה הגמרא בסוגייתנו הסיקה שפטור משום כיסופא, וכפי שהכריעו התוספות והרא"ש. לפיו, הרמב"ם הבין שבקטן שאינו מתבייש אין זילותא ואין בושת משפחה, ולכן המביישו פטור, אך לא ניתן ללמוד מכך על המקרה של ביישו ישן ומת כי שם עדיין יש ספק אם יש זילותא למשפחה. הגר"א (שולחן ערוך, חושן משפט סי' תכ ס"ק מא) כתב שלפני הרמב"ם לא הייתה הברייתא בנוגע לביוש קטן, ולכן הגמרא לא פשטה את הבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל.

הרב איסר זלמן מלצר (אבן האזל, הל' חובל ומזיק שם) הקשה מדברי הרמב"ם (שם הל' ד) שפסק: "המבייש את הקטן, אם כשמכלימין אותו נכלם - חייב, ואם אינו נכלם - פטור", מכאן שהמבייש קטן שאינו מודע כלל לכך שביישו אותו יהיה פטור, ואם כן כך צריך להיות בנוגע למבייש ישן ומת. מדוע הרמב"ם לא פסק כך באופן ברור, וקבע שבביישו ישן ומת "אין גובין בושת זו מן המבייש, ואם תפשו היורשין אין מוציאין מידן"?

לכאורה, על שיטת הרמב"ם יש להקשות. "בושת משפחה" זהו נימוק לחיובו של המבייש, כי הבושה של אותו אדם הייתה בפני בני משפחתו והם הבינו את העניין כבושה, אך לכאורה הם אינם צד בעניין כדי לתפוס מרכושו של המבייש. גם לפי הצד שיש לחייב את מי שבייש אדם ישן שמת, את התשלום יש להעביר לזה שהתבייש, בני המשפחה הם רק הנימוק לכך שאותו אדם התבייש אך לא מעבר לכך. נראה להציע שהרמב"ם ראה הבדל בין רב זביד לרב פפא בהצגת הבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל.

רב זביד: הבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל היא: בפני מי היה הביוש. רק בפניו - "כיסופא הוא", או בפני רבים - "זילותא הוא"? חלק מהמצב שאדם מתבייש בו הוא העובדה שביישו אותו בפני אחרים, כמו "המלבין פני חברו ברבים כאילו שופך דמים" (בבא מציעא נח ע"ב). האם התשלום הוא רק על כך שהמתבייש עצמו בויש גם אם זה היה בין המבייש למתבייש בלבד, או שהתשלום הוא על כך שהבושה הייתה בפני אנשים אחרים, ואשר על כן גם אם אותו אדם ישן שמת אחר כך לא היה מודע כלל,

8 ראשונים נוספים כתבו שאין הכרעה בסוגייתנו בבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל: תוספות (סנהדרין פה ע"א ד"ה והאמר רב ששת); תוספות רבנו פרץ ורשב"א (פו ע"ב); רמב"ן (מלחמות ה', ברכות יב ע"א בדפי הרי"ף), ועוד. ראה גם בדברי הרב שלמה לוריא (ים של שלמה, ח, יח).

הייתה כאן פעולה של ביוש ולכן המבייש יהיה חייב לשלם ליורשים - ומכאן שאם פעולת הביוש לא נעשתה בפני אחרים, המבייש יהיה פטור.

רב פפא: הבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל היא אחרת: את מי הוא בייש. רק אותו - "כיסופא דידיה", או שהוא בייש גם את המשפחה "משום בושת משפחה"? אדם חי במעגלים שונים, ובהם גם במסגרת משפחתו. כשמביישים מישהו מביישים גם את משפחתו, את יורשיו. לכן אם המבויש מת יש לשלם ליורשים. אם אין לו יורשים - אין למבייש למי לשלם.

את דברי רב פפא הללו יש להתאים עם דברי רב ששת שמופיעים בגמרא (סנהדרין פה ע"א): "אמר רב ששת: ביישו ישן ומת - חייב". רש"י (שם ד"ה ביישו וד"ה חייב) הסביר: "ביישו ישן ומת תוך שינתו. חייב - דהא מתביישין בניו...". הר"ן (שם) כתב בלשון סוגייתנו: "ביישו ישן ומת שהוא חייב אעפ"י שאינו מתבייש, כיון שיש בו בושת לבני המשפחה". נראה שרש"י כתב כן בשל הסוגיה בסנהדרין שם העוסקת בשאלות אילו פעולות מותר לבן לעשות לאביו שהתחייב מיתה או מלקות או נידוי, ושם ההקשר הוא בניו של אותו אדם.

מו"ר הרב שאול ישראלי (עמוד הימיני, סי' לד, אות ח) הסביר את דברי רש"י הללו:

כל אדם המתבייש יש בו גם כן בושה לקרובים, כמו שפירש"י בסנהדרין פה ע"א אהא דאמר רב ששת "ביישו ישן ומת חייב" - "דהא מתביישין בניו". והוצרך לזה עפ"י מה שתלה רב פפא (בבא קמא פו ע"ב) לבעיא דביישו ישן ומת אי דין בושת הוא מחמת כיסופא דידיה והא מת, או מחמת בושת דבני משפחה. (וצ"ל מה שלא מצינו גם בחיים תשלום בושת לבני המשפחה, שע"י שמשלם לו את הבושת ממילא מסתלק הבושת גם מבני המשפחה, וכדרך שבא כן הלך). ומכיון שרב ששת מחייבו בביישו ישן ומת, בעל כרחך שהוא מחמת בזיון המשפחה.

לדברי הרב ישראלי, בכל מקרה שמביישים אדם מבזים גם את משפחתו. כשהמתבייש חי, הוא זה שמקבל את התשלום וממילא מסתלקת הבושה מבני המשפחה. אך הסיבה שבגללה מחייב רב ששת היא בשל בזיון המשפחה. לא ברור מדוע רב ששת הוצרך להסביר כך לפי רב פפא בסוגייתנו ולא הסביר לפי רב זבד בסוגייתנו.

דברים דומים כתב גם הרב יוסף דב סולובייצ'יק (רשימות שיעורים, בבא קמא פו ע"ב):

ביישו ישן ומת וכו'. אליבא דרב זביד האיבעיא היא האם משלם בושת משום כיסופא או משום זילותא. כלומר, האם המחייב של בושת הוא הצער של המבויש, או עצם בזיון כבוד הבריות ואף על פי שהמתבייש עצמו אינו מצטער... מאידך לרב פפא האיבעיא היא האם המחייב הוא כיסופא דידיה או בושת המשפחה...

וי"ל דבאמת בכל מקרה של בושת יש מחייב של בושת המשפחה, אלא שהחייב של המתבייש עצמו עדיף, וחייב תשלומין בשבילו מפקיע את זכות המשפחה. ולפיכך בעלמא כשמשלמים להמתבייש את בושתו אין לבני המשפחה זכות להשתלם עבור בושתם. מאידך כשהמתבייש מת ואינו מחייב תשלומי בושת לו, אז שפיר אפשר לחייב משום בושת המשפחה, ומשלם להם את בושתם.

מאידך בבושת דעלמא, במקום שהמתבייש בעצמו הוי המחייב, המחייב של המשפחה פקע, ומשו"ה שמין את הבושת רק כפי בושתו ולא כפי בושת המשפחה.⁹

על פי דברי הרב ישראלי והרב סולובייצ'יק הללו, ניתן להסביר את הרמב"ם באופן הבא. המבייש התכוון לבייש את אותו אדם שישן. ההלכה היא ש"המבייש את הישן - חייב" (בבא קמא פו ע"ב; רמב"ם הל' חובל ומזיק ג, ג). במקרה שאותו אדם שישן מת אחר כך, אי אפשר לחייב את המבייש לשלם ישירות ליורשיו, כי מטרתו הייתה לבייש את אותו אדם שישן. בושתם שלהם היא הרחבה של הבושה של אותו אדם שישן.

יושם לב גם להצגת הבעיה לפי רב זביד ולפי רב פפא:
רב זביד:

משום כיסופא הוא והא מית ליה, ולית ליה כיסופא, או דילמא משום זילותא הוא, והא אוזליה?

רב פפא:

משום כיסופא דידיה הוא והוא מיית ליה, או דילמא משום בושת משפחה?

9 הרי"ד סולובייצ'יק ציין שם שאמנם בנוגע לבושת הנערה כתב הרמב"ם (הל' נערה בתולה ב, ד-ה, על פי כתובות מ ע"א) ששמין את בושת הנערה כפי בושת המשפחה. הסיבה היא שבבושת הנערה התשלומים הם לאביה, "אבי הנערה הוי עיקר המחייב, ולפי' בכל אופן שמין את הבושת גם כפי בושת האב שהוא משפחה וגם כפי בושתה".

אצל רב זביד נאמר "ולית ליה כיסופא" - כיון שהאדם שישן ומת אחר כך אין לו בוש, ובצד השני של הבעיה נאמר: "והא אוזליה" - אם היו שם אחרים שנכחו בכיוש, הרי הוא בייש אותו? אצל רב פפא לא נאמר "ולית ליה כיסופא" וכן לא נכתב דבר לאחר המילים: "או דילמא משום בוש משפחה". זאת מפני שלפי רב פפא גם אם המבויש הישן מת, המבייש בייש אותו, אלא שבכל פעם שאדם מבייש אחר גם אם הוא ישן, הוא מבייש גם את בני משפחתו - יורשיו.

הרמב"ם דייק בדבריו וכתב כך: "המבייש את הישן - חייב בבושת". הרמב"ם לא כתב אחר כך הלכה חדשה 'המבייש את הישן ומת...' אלא כתב את ההלכה בעקבות דברי רבי אבא בר ממל כהמשך להלכה שמקורה במשנה בנוגע למבייש ישן: "ואם מת מתוך שנתו ולא הקיץ ולא הרגיש בזה שביישו, אין גובין בושת זו מן המבייש". הרמב"ם לא כתב שהמבייש במקרה כזה פטור, ואדרבה לפי הרמב"ם המבייש חייב, כמו שהוא כתב בתחילת ההלכה בנוגע למי שבייש ישן. הרמב"ם רק כתב שאין גובים מהמבייש תשלום כי המבויש מת ואינו יכול לתבוע את המבייש. אך מאחר שכתוצאה מאותה בוש גם בני המשפחה בוישו, אזי "ואם תפשו היורשין אין מוציאין מידן". נראה שהרמב"ם לא פסק כך מפני שהיה לו ספק, אלא הפסק הוא מעיקר הדין.

בדבריו אלו הכריע הרמב"ם כמו רב ששת בסוגיה בסנהדרין בנוגע לישן שביישו אותו ומת אחר כך, וכמו הסברו של רב פפא בסוגייתנו לבעיה שהעלה רבי אבא בר ממל.¹⁰ לפי הרמב"ם חיוב המבייש תלוי בכך שהמתבייש מבין את תוכן הכיוש, וממילא גם בני משפחתו מבינים את תוכן הכיוש. במצב כזה התשלום הוא בראש ובראשונה למתבייש עצמו - המתבייש שישן, ואם המתבייש שישן מת אחר כך - יורשיו יקבלו.¹¹ כך גם בנוגע לכיוש שוטה שכתב הרמב"ם בהמשך (שם ד): "המבייש

10 תוספות בסוגייתנו (פו ע"ב ד"ה ביישו) ותוספות בסנהדרין (פה ע"א ד"ה והאמר) הקשו מדוע הגמרא בסוגייתנו לא ציינה לדברי רב ששת שאמר שביישו ישן ומת חייב. בעלי התוספות השיבו שיש הגורסים שם "ביישו ישן - חייב", וגם מצינו מקרים נוספים שבהם הגמרא דנה במקום אחר בסוגיה מסוימת, אף על פי שבגמרא אחרת כבר יש הכרעה בעניין. נראה שהרמב"ם הבין שהדיון בסוגייתנו הוא בהבנת רב זביד ורב פפא את ההתלבטות של רבי אבא בר ממל שהיה אמורא ארץ-ישראלי. ייתכן שרב פפא שחי אחרי רב ששת, כבר הכיר את עמדתו של רב ששת בעניין בייש את הישן ומת, ולכן הסביר גם את הבעיה של רבי אבא בר ממל בהתאם לכך. כיון שכך גם הכרעת הרמב"ם היא כרב ששת וכרב פפא.

11 בתחילת השיעור ציינו לדברי התוספות יום טוב (משנה ח, א) שכתב שאם אותו אדם שישן התעורר ולא הרגיש כלל באותה בוש "הוי בכלל בעיא דבגמרא המבייש את הישן ומת". נלע"ד שלפי הרמב"ם אין זה כך. במקרה כזה שהישן התעורר ולא הרגיש כלל מבויש, ואין הדבר מעניין אותו כלל, על אף שבני משפחתו מודעים לכיוש שספג, המבייש יהיה פטור. לעומת זאת,

את השוטה - פטור" כי הוא איננו מבין שביישו אותו, אך "המבייש את החרש - חייב", כי הוא מבין בצורה כלשהי שביישו אותו, אם כי הרמב"ם סיים את ההלכה וכתב: "ומכל מקום אינו דומה... מבייש חרש למבייש פקח". כך גם בנוגע למי שבייש קטן. הרמב"ם (שם ד) כתב: "המבייש את הקטן, אם כשמכלימין אותו נכלם - חייב, ואם אינו נכלם - פטור". קטן שהבין שביישו אותו - יש לשלם לקטן, ואם הקטן לא הבין שביישו אותו, המבייש יהיה פטור אף על פי שהמבייש זלזל בכבודו ובני משפחתו התביישו בכך.

סיכום

א. המבייש ערום: במשנה נאמר "המבייש את הערום חייב". על משנה זו אין דיון בירושלמי. תוספות הסבירו שמדובר במקרה שסטר לו או ירק עליו. בתוספתא נאמר: "ביישו ערום חייב", ורב פפא הסביר שמדובר במקרה שרוח נשבה והרימה את שולי הבגד והמבייש חשף עוד את הבגד וכתוצאה מכך אותו אדם נהיה ערום. עוד נאמר בתוספתא: "ביישו בבית המרחץ חייב", ורב פפא הסביר שביישו על גב הנהר. אדם הרים מעט את בגדיו כדי לטבול בנהר, והמבייש הרים עוד וכתוצאה מכך הוא נהיה ערום.

תוספות הסבירו שלפי רש"י כוונת המשנה שהמבייש את הערום חייב, היא במקרה שסטר לו או ירק עליו, אך לדברינו הרמב"ם לא הבין כך את המשנה. הרמב"ם כתב שהמבייש את הערום פטור וכוונתו למקרה שאדם פשט את בגדיו מרצונו ומיזמתו, ואדם אחר "הוסיף... בהפשטתו". כך כשאדם פשט את בגדיו בבית המרחץ, שזה מקום שבו הכול פושטים את בגדיהם על מנת לרחוץ, ואדם אחר "הוסיף בהפשטתו", האדם האחר יהיה פטור. ממילא המקרים שבהם הוא יהיה חייב הם המקרים ההפוכים. כשאדם נמצא ברחוב ונשבה רוח והפכה את שולי בגדיו

מקרה של המבייש ישן ומת, ההנחה היא שלו הוא היה מתעורר הוא היה מודע לבושה ועל כן בניו יורשים, אך כשהוברר שהוא לא מרגיש כלל מבוש ולא מודע ברור שהמבייש פטור, וברור שגם בני המשפחה אינם יכולים לתבוע. אמנם הרש"ש (פו ע"ב) העיר על דברי התוספות יום טוב וכתב: "משמע מדבריו שאם הערימו [הפשיט אותו ערום] כשהוא ישן ואחר כך כסהו קודם שהקיץ, דנסתלק הבושה אף על פי שנודע לו בהקיצו שגלהו בתוך שינתו - פטור, ומדמהו למת. ואינו נכון כלל. דהא הכא מרגיש עתה בקומו הבשת שבישהו כבר, מה שאין כן כמת לא הרגיש ולא ירגיש לעולם". אם אותו אדם קם ומרגיש שביישו אותו בשנתו, על אף שכעת הוא לא במצב של בושה כי הוא לבוש, הרי שבוודאי המבייש יהיה חייב. מדובר במצב שאדם בויש במהלך שנתו, אך אין הוא מרגיש תחושה של בושה ואין זה מעניין אותו. במקרה כזה המבייש יהיה פטור.

בניגוד לרצונו, והוא נהיה חשוף, והמבייש חשף עוד את הבגד עד שהוא נהיה ערום, המבייש חייב. כך גם כשאדם הגביה את שוליו בגדיו כדי לרדת לנהר או בעת שעלה מן הנהר ואדם אחר הרים עוד את בגדיו עד שהוא נהיה ערום, אותו מבייש יהיה חייב.

יש ממפרשי הרמב"ם שכתבו שהרמב"ם פירש את הסוגיה כמו רש"י. אמנם רש"י לא כתב פירוש למשנה, אך כשם שהסברנו את דברי הרמב"ם כך יש להסביר גם את רש"י.

ב. המבייש את הישן: המבייש את הישן חייב לשלם דמי בושת, כי לאחר שהישן התעורר הוא יתוודע לאותה בושה. רבי אבא בר ממל הציב בעיה: מי שבבייש אדם שישן ואותו אדם מת ולא היה מודע כלל לאותה בושה. מה הדין? רב זביד ורב פפא הסבירו מה הייתה ההתלבטות של רבי אבא בר ממל. לפי רב זביד השאלה היא: בפני מי היה הביוש. רק בפניו - "כיסופא הוא", או בפני רבים "זילותא הוא"? ולפי רב פפא: בעיית רבי אבא בר ממל היא אחרת: את מי הוא בייש. רק אותו - "כיסופא דידיה", או שהוא בייש גם את המשפחה "משום בושת משפחה"? הגמרא דנה בדבריהם, ולפי חלק מהראשונים הגמרא לא הכריעה את הספקות הללו, ולפי ראשונים אחרים ההכרעה היא "משום כיסופא", והמבייש יהיה פטור.

הרמב"ם כתב שהמבייש ישן חייב, והמבייש אדם ישן שמת אחר כך יהיה חייב גם כן, אך מאחר שהמתבייש אינו יכול לגבות את התשלום, אם יורשיו יתפסו לא יוציאו מידם. לדברינו הרמב"ם לא כתב כך מספק, אלא מפני שסבר שבכל פעולה של ביוש לא רק המתבייש עצמו נפגע אלא גם יורשיו. אלא שמאחר שהוא הנפגע העיקרי, הוא זה שגובה התשלום מאת המבייש ולא יורשיו. אך אם הוא עצמו אינו יכול לגבות כי הוא מת, יורשיו רשאים לגבות. לפי הרמב"ם הקובע את חיובו של המבייש הוא מסוגלותו של המתבייש להבין את תוכן הביוש, וממילא גם בני משפחתו מבינים את תוכן הבושה. אך אם הוא עצמו אינו מודע ואינו מבין את תוכן הבושה - הוא יהיה פטור, על אף שיוורשיו הבינו את תוכן הבושה.